

Toim.
Kalle Knaapi, Veli-Matti Rissanen
& Minna Seppänen

TULLIUS NOSTER

Kirjoituksia Cicerosta

TULLIUS NOSTER

TULLIUS NOSTER

KIRJOITUKSIA CICEROSTA

TOIM.

KALLE KNAAPI,
VELI-MATTI RISSANEN
& MINNA SEPPÄNEN

FAROS

Faros-kustannus Oy

ISBN 978-952-5710-34-2 (painettu), ISBN 978-952-5710-69-4 (e-kirja)

Toim. Kalle Knaapi, Veli-Matti Rissanen & Minna Seppänen

Taitto Juhana Saarelainen

SISÄLTÖ

Lukijalle	7
Ciceron elämä ja teokset	11
Ciceron teokset genreittäin	14
Antiikin teokset ja niistä käytetyt lyhenteet	17
Ciceron teoksia suomennoksina	19

I CICERON JULKISET ROOLIT

KAJ SANDBERG & JYRI VAAHTERA	
Ciceron poliittinen ura	23
JORMA KAIMIO	
Cicero <i>Konsulikaudestaan</i>	54
OLLI SALOMIES	
Roomalainen oikeudenkäynti ja	
Ciceron toiminta asianajajana	63

II CICCERO KIRJOITTAJANA

TOIVO VILJAMAA	
Puheen eetos – Ciceron viihdyttävä puhuja	121
ANNE HELTTULA	
<i>Interpres mentis oratio</i> . Kääntämisen	
teoriaa ja käytäntöä Ciceron teoksissa	144
VELI-MATTI RISSANEN	
Cicero ja kirjeenkirjoittamisen taito	163
ANTTI LAMPINEN	
<i>Inhumanus ac barbarus</i> . Cicero ja vieraat kansat	186

III YKSITYISHENKILÖ CICERO

MINNA SEPPÄNEN

Aut possem vivere, nisi in litteris viverem?

Cicero vapaa-ajalla 217

MIKA KAJAVA

Ciceron ruokapöytä 230

IV MYÖHEMPIEN AIKOJEN CICERO

VELI-MATTI RISSANEN

Non tantum perfectus orator, sed etiam philosophus –

Ciceron filosofisten teosten jälkivaikutuksesta 247

INKERI KINNARI

Turkulaiset ylioppilaat Ciceron jalanjäljillä.

Turun akatemia ja Cicero 1700-luvulla 268

H. K. RIIKONEN

Cicero Fennicus: tutkimusta, kouluopetusta

ja käännöksiä 1800-luvulta 2000-luvun alkuun 289

Kirjoittajat 314

Index nominum 316

LUKIJALLE

Tullius noster: Kirjoituksia Cicerosta -kokoelmassa suomalaisen antiikintutkimuksen eri sukupolvien edustajat esittelevät Arpinumin kaupungissa syntyneen, Formiassa kuolleen ja Roomassa keskeisimmän elämäntyönsä tehneen Marcus Tullius Ciceron (106–43 eaa.) elämää, tekoja ja merkitystä sekä omana aikanaan että myöhemmin. Antiikintutkimuksessa häntä on lähes mahdotonta välttää – niin monet ajatukset ovat vähintään suodattuneet hänen kauttaan, elleivät suorastaan peräisin häneltä. Ciceron omaksumien roolien paljous, hänen ahkeruutensa ja omistautuneisuutensa sekä ilmeinen, jo aikalaisten välittömästi tunnistama kielellinen ja tyylillinen lahjakkuutensa ovat tehneet hänestä erään länsimaisen kulttuurin kehityksen keskeisimmistä hahmoista.

Miksi kirjoittaa kirja Cicerosta juuri nyt? Ciceron oma vastaus voisi olla esimerkiksi tällainen (*Orator* 120): *Nescire autem quid ante quam natus sis acciderit, id est semper esse puerum.* ”Se joka ei tiedä, mitä on tapahtunut ennen syntymäänsä, pysyy aina lapsena.” Menneisyyden ymmärtäminen on osa maailman laajempaa, kypsää ymmärtämistä. Relevanssikysymykset kytkeytyvät myös suurempaan kysymykseen klassikkoudesta – mitä

se merkitsee? Klassikkostatuksen saavuttaneet kirjat ovat teoksia, jotka ovat säilyneet sukupolvelta toiselle; niitä on luettu eri aikoina ja niiden tulkintatraditio on täynnä jälkiä edeltävien sukupolvien ajatuksista. Siten ne kantavat mukanaan paitsi omaa kulttuuriaan, myös läpäisemiään kulttuurikerroksia. Mahdollisuus ymmärtää menneisyyttä, mihin Cicero viittaa, merkitsee mahdollisuutta tarkastella monipuolisesti ja syvällisesti erilaisia ilmiöitä ja yhteyksiä eri aikakausien, ajattelutapojen ja arvojen välillä; tällainen ymmärrys on toki ollut tärkeää ennenkin, mutta nykymaailmassa sen merkitys ei ole ainakaan vähentynyt.

Käsillä oleva kirja jakaantuu neljään osaan, joissa päähenkilöämme lähestytään erilaisista näkökulmista. Pyrimme tarjoamaan lukijalle ajantasaisen ja monipuolisen kuvan Cicerosta, häneltä säilyneestä laajasta ja useita genrejä kattavasta tekstikorpuksesta sekä häntä koskevista konteksteista, kysymyksistä ja tulkintaperinteistä – mukana on sekä Ciceroa käsittelevän kirjallisuuden vakioaiheita että hieman harvinaislaatusempiakin rajauksia. Cicero tuleekin kirjassa vastaan muun muassa poliitikkona, lakimiehenä, puhujana, kirjailijana, filosofina, perheenisänä ja ystävänä.

Kirjan aloittava osio keskittyy Ciceron julkiseen toimintaan, jonka asemaa teoksessa ei tarvitse erikseen perustella. Jyri Vaahtera ja Kaj Sandberg käsittelevät yhteiskirjoituksessaan Ciceron poliittista uraa. Cicero oli Rooman tasavallan loppuaikojen politiikan keskeisimpiä hahmoja, hän piti itseään ennen kaikkea poliitikkona ja kaikissa hänen teoksissaan on mukana poliittinen ulottuvuus. Poliitikka lopulta koitui myös hänen kohtalokseen. Jorma Kaimio puolestaan tarkastelee Ciceron omaa esitystä uransa eräästä keskeisestä vaiheesta *Konsulikaudesta*-teoksen kautta. Rooman tasavallan ajan korkeimpaan poliittiseen virkaan eli konsuliksi pääseminen oli Ciceron

poliittisen uran huipentuma ja hän halusikin ikuistaa saavutuksensa konsulina, ennen kaikkea Catilinan salaliiton kukistamisen. Merkittävä osa Ciceron julkista toimintaa oli asianajotyö, joka toimikin ponnahduslautana myös poliittiselle uralle. Roomalaisen oikeudenkäynnin maailmaa ja ennen kaikkea Ciceroa asianajajana esittelee Olli Salomies.

Julkisen toiminnan ohella Cicero on herättänyt huomattavan suurta mielenkiintoa kirjoittajana, ja kirjan toisessa osassa katse suunnataankin Ciceron tapoihin kirjoittaa. Toivo Viljamaan aiheena on Ciceron käsitys ihanteellisesta puhetavasta. Hyvä puhetaito oli antiikin Rooman poliitikolle ja asianajajalle elintärkeä väline – Cicero olikin paitsi taitava puhuja myös merkittävä retoriikan teoreetikko. Ciceron ajatuksia kääntämiseen liittyen tarkastelee Anne Helttula. Cicero tunsikin kääntämiseen liittyvää problematiikkaa omien kokemustensa kautta, sillä hän kunnostautui myös kääntäjänä; filosofisen terminologian ohella hän käänsi latinaan kreikkalaista runoutta ja proosaa. Antti Lampinen analysoi Ciceron tapoja käyttää varhaisempia kuvauksia vieraista kansoista omissa teksteissään, ja myös hänen tapojaan painottaa kuvauksiaan eri tavoin riippuen omasta tavoitteestaan ja yleisön ajatusmaailmasta. Osion päättävässä artikkelissa Veli-Matti Rissanen keskittyy käsittelemään Ciceroa ja kirjeenkirjoittamista; kirjeet ovat varsin tärkeässä asemassa tässä kirjoituskokoelmassa yleisemminkin.

Kolmannessa osassa Cicero näyttäytyy yksityishenkilönä. Säilyneet antiikin lähteet eivät mahdollista tällaista lähestymistapaa kovinkaan monen henkilön kohdalla; Cicero on tässäkin suhteessa poikkeusyksilö ennen kaikkea laajan ja hyvin säilyneen kirjekokoelmansa ansiosta. Poikkeuksellisen suuri määrä saatavilla olevaa Ciceroa koskevaa yksityiskohtaista tietoa on vaikuttanut siihen, mi-

ten häneen ja hänen teoksiinsa on suhtauduttu ja suhtaututaan vielä nykyisinkin. Mika Kajava esittelee Ciceron suhdetta kulinaariseen maailmaan. Minna Seppänen puolestaan tarkastelee Ciceron vapaa-ajanviettotapoja.

Kirjan päätösoSION aiheena on Ciceron jälkivaikutus. Hänen toimintansa oli merkittävää omana aikanaan, mutta myös myöhempinä aikoina aina nykypäiviin saakka Cicerolla on ollut asemansa; toisinaan marginaalinen, toisinaan keskeinen. Osion ensimmäisessä artikkelissa Veli-Matti Rissanen luo katsauksen Ciceron filosofian merkitykseen myöhäisantiikista uuden ajan alkuun. Inkeri Kinnari kirjoittaa Ciceron asemasta 1700-luvun Turun Akatemiassa. Lopuksi Hannu K. Riikonen tarkastelee Ciceron asemaa suomalaisessa koulu- ja yliopistomaailmassa 1800-luvulta nykypäivään. Kaksi viimeistä artikkelia ovat sikäli erityislaatuisia, että Ciceroa ei ole aiemmin juuri tarkasteltu suomalaisen yhteiskunnan osatekijänä.

Kunkin artikkelin loppuun on lisätty luettelo keskeisimmästä jatkolukemistosta, pääasiassa tutkimuskirjallisuudesta; antiikin lähteet on listattu erikseen teoksen alussa, samoin kuin Ciceron suomennetut teokset. Kiitämme avusta fil. yo Maria Jokelaa, mm. kirjan *index nominum* ja antiikin teosluettelon laatimisesta. Antoisia lukuhetkiä.

Turussa heinäkuussa 2015

Toimittajat

CICERON ELÄMÄ JA TEOKSET

Marcus Tullius Cicero syntyy Arpinumissa 106 (3. tammikuuta)	
Ciceron veli, Quintus syntyy	n. 102
Cicero kouluttautuu Roomassa	90–80
Cicero sotapalveluksessa Liittolaissodassa	n. 89
Cicero sepittää runoja:	
<i>Pontius Glaucus, Nilus, Uxorius, Alcyones, Limon,</i>	
<i>Thalia maesta, Aratea</i>	n. 95–81
<i>De inventione</i>	n. 90–81
Ciceron ura asianajajana alkaa, <i>Pro Quinctio</i>	81
<i>Pro S. Roscio Amerino</i>	80
Cicero nai Terentian	n. 79
Ciceron opintomatkat Kreikkaan ja Vähään-Aasiaan	79–77
<i>Pro Roscio comoedo</i>	77–76
Ciceron tytär Tullia syntyy	n. 76–75
Cicero kvestorina Sisiliassa	75
<i>Pro Tullio</i>	71
<i>Divinatio in Caecilium</i>	70
<i>In Verrem</i>	70
Cicero ediilinä	69
<i>Pro Caecina</i>	69–68
<i>Pro Fonteio</i>	69
<i>Epistulae ad Atticum</i>	68–44
Cicero preettorina	66
<i>Pro lege Manilia / De imperio Cn. Pompeio</i>	66
<i>Pro Cluentio</i>	66
Ciceron poika Marcus syntyy	65
Cicero konsulina	63
<i>De lege agraria</i>	63
<i>Pro Rabirio perduellionis reo</i>	63
<i>In Catilinam</i>	63
<i>Pro Murena</i>	63

<i>Pro Sulla</i>	62
<i>Pro Archia</i>	62
<i>Epistulae ad familiares</i>	62–43
1. triumviraatti (Caesar, Pompeius, Crassus)	60
<i>De consulatu suo</i>	60
<i>Pro Flacco</i>	59
<i>Epistulae ad Quintum fratrem</i>	59–54
Cicero maanpaossa	58–57
Cicero palaa Roomaan	57
<i>Post reditum in senatu</i>	57
<i>Post reditum ad populum</i>	57
<i>De domo sua</i>	57
<i>Pro Sestio</i>	56
<i>In Vatinius</i>	56
<i>Pro Caelio</i>	56
<i>De haruspicum responso</i>	56
<i>De provinciis consularibus</i>	56
<i>Pro Balbo</i>	56
<i>In Pisonem</i>	55
<i>De oratore</i>	54
<i>Pro Plancio</i>	54
<i>Pro Rabirio Postumo</i>	54
<i>De temporibus suis</i>	54
<i>De re publica</i>	54–51
Cicero valitaan auguriksi	53–52
<i>Pro Milone</i>	52
<i>De legibus</i>	vuoden 52 jälkeen
Cicero Kilikian käskynhaltijana	51–50
<i>Partitiones oratoriae</i>	54–44
Kansalaissota (Pompeius vs. Caesar, Cicero asettuu Pompeiuksen puolelle)	49–45
Cicero Pompeiuksen sotaleirissä Kreikassa	49–48
Pompeiuksen tappio ja kuolema, Cicero palaa Italiaan	48
Caesar armahtaa Ciceron, Ciceron paluu Roomaan	47

Cicero eroaa Terentiasta ja nai Publilian	46
<i>Brutus</i>	46
<i>Paradoxa Stoicorum</i>	46
<i>De optimo genere oratorum</i>	46
<i>Orator</i>	46
<i>Pro Marcello</i>	46
<i>Pro Ligario</i>	46
<i>Marius</i>	ennen vuotta 45
Cicero eroaa Publiliasta, Tullian kuolema	45
<i>Consolatio</i>	45
<i>Hortensius</i>	45
<i>Academica priora</i> / <i>Catulus</i> ja <i>Lucullus</i>	45
<i>Academica posteriora</i>	45
<i>De finibus bonorum et malorum</i>	45
<i>Timaeus</i>	45
<i>Tusculanae disputationes</i>	45
<i>De natura deorum</i>	45
<i>Pro rege Deiotaro</i>	45
Julius Caesarin murha	44
<i>De divinatione</i>	44
<i>De senectute</i>	44
<i>De fato</i>	44
<i>De amicitia</i>	44
<i>De gloria</i>	44
<i>Topica</i>	44
<i>De officiis</i>	44
<i>De virtutibus</i>	44
<i>Philippicae</i>	44–43
<i>Epistulae ad Brutum</i>	43
2. triumviraatti (Antonius, Octavianus, Lepidus)	
Cicero, Quintus ja Quintuksen poika surmataaan proskriptioissa	43
Ciceron kuolema	43 (7. joulukuuta)

CICERON TEOKSET GENREITTÄIN

I PUHEET (listassa vain kokonaan tai suurelta osin säilyneet, julkaistut puheet)

<i>Pro Quinctio</i>	81
<i>Pro S. Roscio Amerino</i>	80
<i>Pro Roscio comoedo</i>	77–76
<i>Pro Tullio</i>	71
<i>Divinatio in Caecilium</i>	70
<i>In Verrem I, II, 1–5</i>	70
<i>Pro Fonteio</i>	69
<i>Pro Caecina</i>	69–68
<i>Pro lege Manilia / De imperio Cn. Pompeio</i>	66
<i>Pro Cluentio</i>	66
<i>De lege agraria I–III</i>	63
<i>Pro Rabirio perduellionis reo</i>	63
<i>In Catilinam I–IV</i>	63
<i>Pro Murena</i>	63
<i>Pro Sulla</i>	62
<i>Pro Archia</i>	62
<i>Pro Flacco</i>	59
<i>Post reditum in senatu</i>	57
<i>Post reditum ad populum</i>	57
<i>De domo sua</i>	57
<i>Pro Sestio</i>	56
<i>In Vatinius</i>	56
<i>Pro Caelio</i>	56
<i>De haruspicum responso</i>	56
<i>De provinciis consularibus</i>	56
<i>Pro Balbo</i>	56
<i>In Pisonem</i>	55
<i>Pro Scauro</i>	54

<i>Pro Plancio</i>	54
<i>Pro Rabirio Postumo</i>	54
<i>Pro Milone</i>	52
<i>Pro Marcello</i>	46
<i>Pro Ligario</i>	46
<i>Pro rege Deiotaro</i>	45
<i>Philippicae I–XIV</i>	44–43

2 RETORIikkaa KäsITTELEVÄT TeOKSET

<i>De inventione</i>	n. 90–81
<i>De oratore</i>	55
<i>Partitiones oratoriae</i>	54–44
<i>Brutus</i>	46
<i>Orator</i>	46
<i>De optimo genere oratorum</i>	n. 46
<i>Topica</i>	44

3 FILOSOFISET TeOKSET

<i>De re publica</i> (säilynyt osittain)	n. 54–51
<i>De legibus</i> (säilynyt osittain)	vuoden 52 jälkeen
<i>Paradoxa Stoicorum</i>	46
<i>Consolatio</i> (säilynyt vain fragmentteja)	45
<i>Hortensius</i> (säilynyt vain fragmentteja)	45
<i>Academica priora</i> / <i>Catulus</i> ja <i>Lucullus</i> (<i>Lucullus</i> säilynyt)	45
<i>Academica posteriora</i>	45
<i>De finibus bonorum et malorum</i>	45
<i>Tusculanae disputationes</i>	45
<i>De natura deorum</i>	45
<i>De divinatione</i>	44
<i>Timaeus</i> (Platonin <i>Timaios</i> -dialogin osittainen käännös)	45
<i>De senectute</i>	44
<i>De fato</i> (säilynyt osittain)	44

<i>De amicitia</i>	44
<i>De gloria</i> (säilynyt vain fragmentteja)	44
<i>Topica</i>	44
<i>De officiis</i>	44

Seuraavien teosten ajoitus epävarma:

<i>Oeconomicus</i> (Ksenofonin <i>Oikonomikos</i> -teoksen käännös; ei säilynyt)	
<i>Protagoras</i> (Platonin <i>Protagoras</i> -dialogin käännös; ei säilynyt)	
<i>De virtutibus</i> (ei säilynyt)	

4 KIRJEET

<i>Epistulae ad Atticum</i>	68–44
<i>Epistulae ad familiares</i>	62–43
<i>Epistulae ad Quintum fratrem</i>	59–54
<i>Epistulae ad Brutum</i>	43

5 RUNOT

<i>Pontius Glaucus, Nilus, Uxorius, Alcyones, Limon,</i> <i>Thalia maesta</i> (säilyneet vain niminä tai lyhyinä lainauksina)	95–81
<i>Aratea</i> (säilynyt vain fragmentteja)	90–81
<i>De consulatu suo</i> (säilynyt vain fragmentteja)	60
<i>De temporibus suis</i> (ei säilynyt)	56–54
<i>Marius</i> (säilynyt vain fragmentteja)	ennen vuotta 45

Kuka ja millainen mies oli Cicero? Teoksessa *Tullius noster. Kirjoituksia Cicerosta* antiikin Rooman merkittävimpiin henkilöihin kuulunut Marcus Tullius Ciceroa (106–43 eaa.) esitellään usean tutkijasukupolven voimin. Ciceroa ja hänen maailmaansa valotetaan monipuolisesti – osansa saavat niin julkinen ura, kirjallinen tuotanto kuin yksityinenkin puoli. Lisäksi luodaan katsaus siihen, millainen merkitys Cicerolla on ollut myöhempinä aikoina sekä maailmalla että Suomessa.

Teos tarjoaa niin Ciceroon ensi kertaa tutustuvalle kuin perehtyneemmällekin lukijalle yleistajuisen ja ajantasaisen kuvan paitsi henkilöstä myös häntä ympäröineestä antiikin maailmasta ja sen tutkimuksesta.

www.faroskustannus.fi

ISBN 978-952-5710-34-2

FAROS

